

Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanın müasir multikulturalizm siyasətinin banisidir

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 11 yanvar 2016-cı il tarixli sərəncamı ilə 2016-cı il ölkəmizde "Multikulturalizm ili" elan edilmişdir. Multikulturalizmin Azərbaycanın rəsmi siyasəti səviyyəsinə yüksəlməsi, bu siyasətin bir çox müraciət qeybənəlxalq təşkilatlar və dövlətlər tərəfindən rəqəbatlı qarşılıması və en yüksək səviyyədə dəfələrlə razılıqla vurğulanması da heç kəs üçün sərənətli deyildir.

Multikulturalizm nədir? Bu, illörbədə, bir ölkədə mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsirində müəyyən "keyfiyyət"ə nail olunmasına yönəlmış demokratik dövlət strategiyasıdır. Multikulturalizm hamı tərəfindən tanınan, müxtəlif mədəniyyətlərə tolerant münasibətə əsaslanan dinc, yanaşı yaşama prinsipidir. Azərbaycan üçün fərqli baxışlara, adətlərə, vərdişlərə dözümlük mövqeyi bəsləmək, elbəttə, təbiiidir. Müxtəlif xalqların, mələtlərin və dirlərin xüsusiyyətlərinə tolerant münasibət azərbaycanlıların mənətliyinə xasdır.

Azərbaycan Respublikası çoxmilletli ölkədir. Xalq dövləti təşkil edən etnosdan - Azərbaycan türklərindən və avtoxton mili azlıqlardan - udinlərdən, ingiloylardan, qırılardan, xinalıqlardan, buduqlardan, tatlardan, talişlərdən, ləzgilərdən və b. təşkil olunmuşdur. Bu mələtlərin tarixi Azərbaycandan başqa vətənləri olmamışdır. Buna görə də Azərbaycan türkləri ilə birlikdə vahid polietnik Azərbaycan mələtinin nümayəndələri hesab olunurlar. Onlardan başqa, respublikada ruslar, ukraynalılar, beloruslar, kürdlər, yəhudilər, yunanlar, almanlar və tatarlar yaşayırlar. Bu mili azlıqların her birinin müvafiq olaraq tarixi Vətəni vardır və Azərbaycan ərazisində yaşayan mili azlıqlarla aid edilirlər. Təkəc Bakıda iyirmidən yuxarı müxtəlif mədəni icma fealiyyət göstərir. Bunların arasında rusların, ukraynalıların, kürdlərin, ləkələrin, ləzgilərin, tatlar, tatarların, gürcülerin, ingiloyların, talişlərin, avarların, Aksaç türklərinin, Avropa və dağ yəhudilərinin, gürçü yəhudilərinin, alman və yunanların cəmiyyətləri vardır. Ümumiyyətlə, etnik azlıqların kompakt şəkildə yaşadıqları bütün rayonlarda belə icmalar mövcuddur.

Azərbaycanın multikultural ənənələrinin dövlət tərəfindən qorunması işində en vacib olanı ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə bu məsələnin hüquqi sənədlərdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında eks olunmasıdır. Multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq (dözümlük) prinsipi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının bir sıra maddələrində aydın şəkildə təsbit edilmişdir. Bununla bağlı "Bərabərlik hüququ" (madde 25, bənd 3), "Milli mənsubiyyət hüququ" (madde 44, bəndlər 1, 2), "Ana dilindən istifadə hüququ" (madde 45, bəndlər 1, 2) və başqa maddələri göstərmək olar.

Ulu öndər haqlı olaraq multikulturalizm siyasətini ölkənin demokratik inkişafının tərkib hissəsi hesab edirdi. O, Azərbaycan ərazisinə də yaşıyan milli azlıqların hüquq və azadlıqlarının, o cümlədən etnik-mədəni, dini, dəyerlərinin qorunmasını demokratianın mühüm prinsipi olan əsas insan hüquq və azadlıqları kontekstində görürdü. Ulu öndərin rəhbərliyi ilə demokratik inkişaf yoluna çıxmış Azərbaycan Respublikası, onun qeyd etdiyi kimi, "dilindən, dilindən, ırqindən asılı olmayaq" Azərbaycanın bütün vətəndaşlarının eyni hüquqlara malik olmalarını" təmin etməli idi.

Təbii olaraq, ulu öndər etnik mələtliyi alternativ kimi bütövlükde Azərbaycan xalqının və cəmiyyətinin, eyni zamanda Azərbaycan dövlətliyinin yüksələsini şərtləndirən və multikulturalizmən əsas mənəvi bazası olan azərbaycanlıq prinsipini milli ideologiya kimi irəli sürdü. O, qeyd etdi ki, etnik mələtliyi, mahiyyət etibarilə, etnik separatizm, xalqlar arasında münaqişə gətirib çıxarıb. Azərbaycanlıq ideologiyası isə dinindən, dilindən, ırqindən asılı olmayaq, ölkədə yaşayan bütün vətəndaşları birleşdirir. Ulu öndər Heydər Əliyevin dediyi kimi, həqiqətən də "Azərbaycan onun ərazisində yaşayan bütün millet və xalqların ümumi vətənidir. Ərazimizdə yaşayan azərbaycanlı da, ləzgi da, avar da, kürd da, taliş da, udin da, kumuk da, başqası da - bütövlükde hamisi azərbaycanlıdır".

Heydər Əliyev göstərirdi ki, "azərbaycanlıq öz milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq, milli-mənəvi dəyerlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda, onların ümuməşəri dəyerlərlə sintezində - integrasiyasından bərələnmək və hər bir insanın inkişafının təmin olunması deməkdir".

Multikulturalizm cəmiyyətdə təzahür edən coxənən mədəni müxtəlifliyin növürləndən biridir. Bundan başqa, multikulturalizmə əlaqədar olan izolyasizm (tecdidmə), assimiliyasiya və aparteidi kimi digər təzahürləri də qeyd etmək olar. Izolyasizm elə bir siyasetdir ki, o, milli azlıqların ölkəyə daxil olub orada məskunlaşmalarına mədəni müxtəlifliyin formalşamasının qarşısını alır. Nümunə kimi, 1901-ci ildə Avstraliyada qəbul olunmuş "İmmiqrasiya haqqında Qanun" (1964) və "İmmiqrasiya haqqında Qanun" (1965) - qəbul edilməsi idi. Birinci qanun ölkədə anglo-saksonların mövqelərini bir qədər zəiflətmək yanaşı, bütün millətlərin beraberliyini təmin etdi. İkinci qanun isə ölkəyə immiqrasiyani sürətləndirdi.

Bu gün biz ABŞ-in multikultural siyasətində bir tərəfdən - müvəqələrinin tərəfindən - təsdiq edilən izolyasizm siyasəti ilə müşayiət olunmuşdu. 1901-ci ilde Avstraliyada qəbul olunmuş "İmmiqrasiya haqqında Qanun" (1964) və "İmmiqrasiya haqqında Qanun" (1965) - qəbul edilməsi idi. Birinci qanun ölkədə anglo-saksonların mövqelərini bir qədər nüfazın aradan götürülməsinə dərhal qərəbənmişdir. O, anglo-sakslarla yeni avstraliyalılar arasındakı nüfazın aradan götürülməsinə dərhal qərəbənmişdir. 1979-cu ilde hökumət Mədəni Müxtəlifliyin Problemləri üzrə Avstraliya İnstiutunu, 1987-ci ilde isə Multikulturalizm Problemləri Komitəsini yaradı. Bu, Avstraliya dövlətinin immiqrasiya siyasətində neçə mühüm rol oynadığının və onun ırqçılıkdan multikulturallıq qədər inkişafında etno-mədəni oxşarlığın çatışmazlığından görür.

Multikulturalizmin Kanada modeli. Kanadada multikultural cəmiyyətin formalaşması 1960-ci illərə təsadüf edir. Kanada hökuməti əhalinin ırqı, etnik və konfessional müxtəlifliyini qəbul edirdi ki, bu da Kanada cəmiyyətinin əsas milli xüsusiyyətinə çevrilmişdi. Bu deməkdir ki, multikulturalizm kanadlılarının ən mühüm milli xüsusiyyətini təşkil etdi. İkinci sənəri - "eks diskriminasiyadır" ("diskriminatörlerin diskriminasiyası"); özünü xüsusən cəmiyyətin demografik quruluşu və onun sosial strategiyası arasında fərqlərdə bürüze verən tarixi və ya sosial adələtsizlik, yaxud diskriminasiyanın aradan qaldırılması yolu ilə müxtəlif ırq, etnos və dirlərin nümayəndələrinin hüquq beraberliyinin qazanılmasına göstərir; bu sənəarde bir qayda olaraq, "affirmative action" (diskriminasiyanı kompensasiya edən imtiyaz, preferensiya, güzəştlərin təqdim edilməsi) üstünlük verilir - bu, ABŞ modelidir. Daha sonrakı "funksional tolerantlıq" sənəarisi hansıa dövlətin iqtisadi konjunkturadan asılılığı zəmanı istifadə etmek, həmçinin öz doğma dillərində təhsil almaq hüququna malikdirlər. Bu vacib siyasi Kanadada yaşayan etnik azlıqların öz mədəni dəyerlərini qoruya bilməsinə sərat yaradır.

Avropanın digər ölkələrinin - Almaniya, Avstraliya - 4 fərqli model. Bu modelərin hamısı ötən əsrin 60-70-ci illərində işlənib hazırlanmışdır. Bu, o zamanlar id ki, Avropanın liberal döşənçisinin müsəlman aləmine, Avropadakı müsəlman ekspansiyasına qarşı qoyacaq bir şəy tapması zəruri idi. O vaxt "ümumi tolerantlıq və assimiliyasiya" ideyası ideal göründü.

Dörd sənərdən sonuncusu da-ha praqmatik təsire malikdir. Avstraliya qanunu və qeyri-qanuni müvəqələrə qarşı öz mövqeyini kifayət qədər sərt və ardıcıl şəkildə həyata keçirir. "İşləmək isteyirsiniz? - Kollektivdə işləməyi bacarırsınızsa, xos gelmisiniz! Yox? - Qayidin vətəninizə. İşçiə ehtiyacınız yoxdur". Avropanın döşənçisi - Almaniya, Fransa, ardınca da Böyük Britaniyanın və ölkələrinin iflasa uğramasını bəyan edib, daha sonra "sözdən işə keçərək" xaricdən ölkəyə giriş qaydalarını sərtləşdirmələr de tamamilə anlaşılmazdır. Bu, tarixən belə olub və müasir şəhərdən Qərbi multikulturalizmi inkar etmələrinin mahiyyətində bir epiqostlik, aparteid elementləri dayanır. Özü də bu tendensiya yeni deyil.

Rus siyasetçisi L.Slutskiye görə, burada bir neçə sənəni nəzərdən keçirilə bilər. Birinci sənəri - "assimiliyasiya getmədən integrasiya", yeni mononasional - birmilləti dövlət qurmaq cəhdlerinin perspektivsiz olması və ya separatçı əhval-rühhiyyənin dərhal qərəbənmişdir. 1979-cu ilde hökumət Mədəni Müxtəlifliyin Problemləri üzrə Avstraliya İnstiutunu, 1987-ci ilde isə Multikulturalizm Problemləri Komitəsini yaradı. Bu, Avstraliya dövlətinin immiqrasiya siyasətində neçə mühüm rol oynadığının və onun ırqçılıkdan multikulturallıq qədər inkişafında etno-mədəni oxşarlığın göstəriliyindən görür.

Burada bizim günlərdə bütün döşənçin gündəmində duran qəçin-köçkün problemini də xatırlatmaq gərəkdir.

Bu gün Avropada multikulturalizmin ifası, əslində, bu ölkələrin siyasi élitasının son dərəcə təhlükəli sehvi kimi də dəyərləndirilə bilər. İndi Avropanın bir sıra ölkələrində qəçin və köçkün problemini də xatırlatmaq gərəkdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən siyaseti multikulturalizm siyasi modelinin assimiliyasiya və izolyasiya kimi digər mümkin siyasi modellərindən qat-qat üstün olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi. "Azərbaycan əhalisinin çoxmilletli tərkib bizim sərvətimizdir, üsünlüyümüzdür. Biz bunu qıymətendiririk və qoruyub saxlayacağımız" deyən ulu öndər bütün sonrakı siyasi fealiyyətini bərəvət etmədi. Fikirlerimi Heydər Əliyevin uzaqgörənlikdə dəyişdirək fikirə də tamamlamaq istəyirəm: "Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirse, bir o qədər zəngin olur, cünki onların hər biri... ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir".

Kamaləddin QAFAROV, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı.

modeli 1960-ci illərin ortalarından etibarən ABŞ anglo-saksonları imiqrantlarla bir yere qatan bir növ "əridici qazan" (Buna bəzən "əridici pota" da deyirlər.) rolu oynayır. Bu "qazanda" anglo-saksonlar üstün mövqeyə malik idilər. Lakin bir müddət keçidkən sonra "əridici qazan" programı multikulturalizm ideologiyası ilə əvəz olundu. Buna əsas səbəbi iki mühüm qanun - "Vətəndaş Hüquqların dair Qanun" (1964) və "İmmiqrasiya haqqında Qanun" (1965) - qəbul edilməsi idi. Birinci qanun ölkədə anglo-saksonların mövqelərini bir qədər zəiflətmək yanaşı, bütün millətlərin beraberliyini təmin etdi. İkinci qanun isə ölkəyə immiqrasiyani sürətləndirdi.

formalaşması uzun müddət dövlət tərəfindən təqib edilən izolyasizm siyasəti ilə müşayiət olunmuşdu. 1901-ci ilde Avstraliyada qəbul olunmuş "İmmiqrasiya haqqında Qanun" (1964) və "İmmiqrasiya haqqında Qanun" (1965) - qəbul edilməsi idi. Birinci qanun ölkədə anglo-saksonların mövqelərini bir qədər nüfazın aradan götürülməsinə dərhal qərəbənmişdir. O, anglo-sakslarla yeni avstraliyalılar arasındakı nüfazın aradan götürülməsinə dərhal qərəbənmişdir. 1979-cu ilde hökumət Mədəni Müxtəlifliyin Problemləri üzrə Avstraliya İnstiutunu, 1987-ci ilde isə Multikulturalizm Problemləri Komitəsini yaradı. Bu, Avstraliya dövlətinin immiqrasiya siyasətində neçə mühüm rol oynadığının və onun ırqçılıkdan multikulturallıq qədər inkişafında etno-mədəni oxşarlığın göstəriliyindən görür.

Multikulturalizmin Kanada modeli. Kanadada multikultural cəmiyyətin formalaşması 1960-ci illərə təsadüf edir. Kanada hökuməti əhalinin ırqı, etnik və konfessional müxtəlifliyini qəbul edirdi ki, bu da Kanada cəmiyyətinin əsas milli xüsusiyyətinə çevrilmişdi. Bu deməkdir ki, multikulturalizm kanadlılarının ən mühüm milli xüsusiyyətini təşkil etdi. İkinci sənəri - "eks diskriminasiyadır" ("diskriminatörlerin diskriminasiyası"); özünü xüsusən cəmiyyətin demografik quruluşu və onun sosial strategiyası arasında fərqlərdə bürüze verən tarixi və ya sosial adələtsizlik, yaxud diskriminasiyanın aradan qaldırılması yolu ilə müxtəlif ırq, etnos və dirlərin nümayəndələrinin hüquq beraberliyinin qazanılmasına göstərir; bu sənəarde bir qayda olaraq, "affirmative action" (diskriminasiyanı kompensasiya edən imtiyaz, preferensiya, güzəştlərin təqdim edilməsi) üstünlük verilir - bu, ABŞ modelidir. Daha sonrakı "funksional tolerantlıq" sənəarisi hansıa dövlətin iqtisadi konjunkturadan asılılığı zəmanı istifadə etmek, həmçinin öz doğma dillərində təhsil almaq hüququna malikdirlər. Bu vacib siyasi Kanadada yaşayan etnik azlıqların öz mədəni dəyerlərini qoruya bilməsinə sərat yaradır.

Avropanın digər ölkələrinin - Almaniya, Avstraliya - 4 fərqli model. Bu modelərin hamısı ötən əsrin 60-70-ci illərində işlənib hazırlanmışdır. Bu, o zamanlar id ki, Avropanın liberal döşənçisinin müsəlman aləmine, Avropadakı müsəlman ekspansiyasına qarşı qoyacaq bir şəy tapması zəruri idi. O vaxt "ümumi tolerantlıq və assimiliyasiya" ideyası ideal göründü.

Lakin bu, vəziyyəti dənədən etməsi, güzəştlərin təqdim edilməsi) üstünlük verilir - bu, ABŞ modelidir. Daha sonrakı "funksional tolerantlıq" sənəarisi hansıa dövlətin iqtisadi konjunkturadan asılılığı zəmanı istifadə etmek, həmçinin öz doğma dillərində təhsil almaq hüququna malikdirlər. Bu vacib siyasi Kanadada yaşayan etnik azlıqların öz mədəni dəyerlərini qoruya bilməsinə sərat yaradır.

Fikrimizə, bu gün multikultural bazanın esasında qurulması mümkün olan sonuncu sənəri "xirdalanma" sənəarisidır. Bu sənəri ölkənin xarici imicinin yaxşılaşdırmasına və əmək resursları çatışmazlığının aradan qaldırılması üçün mühəcirlərin cəlb edilməsinə yönəlmüşdür. Beləliklə, dövlət müsəlmanları onların etnokulturoloji fərqlərini saxlayaraq ölkədə yaşamaq təşviq edir, ancaq bir şərtlə ki, onlar loyal olsun və demokratik cəmiyyətin baza dəyərlərini, principləri qəbul etsinlər - bu, artıq Avstraliya modelidir.

Fikrimizə, bu gün multikultural bazanın esasında qurulması mümkün olan sonuncu sənəri "xirdalanma" sənəarisidır. Bu sənəri ölkənin xarici imicinin yaxşılaşdırmasına və əmək resursları çatışmazlığının aradan qaldırılması üçün mühəcirlərin cəlb edilməsinə yönəlmüşdür. Beləliklə, dövlət müsəlmanları onların etnokulturoloji fərqlərini saxlayaraq ölkədə yaşamaq təşviq edir, ancaq bir şərtlə ki, onlar loyal olsun və demokratik cəmiyyətin baza dəyərlərini, principləri qəbul etsinlər - bu, artıq Avstraliya modelidir.

Kanada, ABŞ, Almaniya, Avstraliya - 4 fərqli model. Bu modelərin hamısı ötən əsrin 60-70-ci illərində işlənib hazırlanmışdır. Bu, o zamanlar id ki, Avropanın liberal döşənçisinin müsəlman aləmine, Avropadakı müsəlman ekspansiyasına qarşı qoyacaq bir şəy tapması zəruri idi. O vaxt "ümumi tolerantlıq və assimiliyasiya" ideyası ideal göründü.

Kanada, ABŞ, Almaniya, Avstraliya - 4 fərqli model. Bu modelərin hamısı ötən əsrin 60-70-ci illərində işlənib hazırlanmışdır. Bu, o zamanlar id ki, Avropanın liberal döşənçisinin müsəlman aləmine, Avropadakı müsəlman ekspansiyasına qarşı qoyacaq bir şəy tapması zəruri idi. O vaxt "ümumi tolerantlıq və assimiliyasiya" ideyası ideal göründü.

K